

ANARÂŠ

LOSTÂ

Čohčâmáánu 2017
30. Ihekerdi

Náávt meid puáhtá máttáđ anarâškielâ – kii immâšijd lii Taarna Valtonen já mii tohâmušâid sust lii sâmi Kieláin?!

Uánihávt:

Suomâ Akatemia totkeetuáhtár Oulu ollâopâttuv Giellagas-instituutist. Oro perruinis Helsigist, mut lii mottoomlágán jotteerivgo, kote itá ain táárbu mielđ Sáámán, Oulun teikkâ eres sajan. Čáállám náguskirje neelji sâmi kielâ, tave-, anarâš-, nuortâlâš- já maadâsâmi kielâ, päikkinoomâi pírrâ. Sun sárnu tave-, anarâš- já nuortâlâškielâ, ibbeerd eenâb teikkâ ucceeb eres sâmi kielâid. Sun lii máttááttâm ollâopâttuv tääsist eromâšávt sâmi kielâi ceelhâoopâ já variaatio, päikkinommâttukâm sehe sâmi kielâlii tiedâlii čäällim.

Kove: Mikael A. Manninen

Säämi lii šoddâm munjin uápisin jo pärnivuođast, smut ij huolhij, ustevij teikkâ monniilágán Lappijollâvuodâ tet, mut ton tet ko muái eijijn juudijm Säämist mestâ jyehi keesi moottorpyeráin. Muu eeci lii sárnáas almai já mun čokkáastállim mangii baarijn já hotellijn eejii paaldâst já kuldâlim ko sun sárnudij páihálij ulmuigijn. Toi puudâi vuáđuld šoodâi muu perustume sâmikieláid já -kulttuuráid. Uacánjihii puárâsubbon jodeškuottim Säämist vaandârdmin. Luándu lii ain lamaš munjin tehelâš já toi muhij ääigi šoodâi muu rähisvuotâ Säämi enâmáid já päikkinoomáid.

Luvâškuottim tavesâmikielâ olmnâáál Helsig ollâopâttuv ávus ollâopâttuvvâst čohčuv 1995. Olmâ ollâškoovlân jiem tuodâigin jurdâm kuáassin moonnâđ: liijgás teoreetlâš munjin! Toos lasseen jiem lam eromâš čeppi kielâi máttááttâlmist škoovlâst: muu kielâi máttâm lii ain luhostum pyeremusávt olmâ elimist kulâmáin já kevttimáin. Mahtnii čuávuváá čoovčâ mun kuittâg liijim olmâ ollâopâttâhuáppee já máttâjim tavekielâ jotelubboht ko oovtâgin kielâ kuáassin.

Must lâi lukko leđe ohtâ tain majemui uáppein, kiáh pessii kuldâlid professor Raija Bartens anarâškielâ luvâttâlmijd. Suu majemuš anarâškielâ kurssâ ivveest 1996 lâi muu vuosmuš. Ferttiim kale tubdâstid, et hirmâđ ennuv jiem tuon kursâst iberdâm, mut motomeh ääših láá kale pááccám muu mielân uáli pyereest. Raijast lâi uáli mučis vyehi kuvviđ anarâškielâ sárnumvyevi já kielâ jiešvuodâid. Oroi, et anarâškielâ lâi sunjin oovtâ ääigi rähis kielâ já avalâš

mysteer.

Uápásmuvvim Helsigist meiddei ain-uv neljiin anarâššáin: Kuobžâ-Saammâl Hansáin, Kuobžâ-Saammâl Mattijn, Kaabi Eljis Márjá-Liisáin já Nikula Kaisuin, kote luuvâi sâmikielâ siämmáá ääigi muin. Hansâ toolâi toi aagij City-Sámit -seervi tavekielâ sárnumjuávhu, kost ulmuuh puohtii hárvuttállâđ sâmikielâ. Sust kuullim stuorrâ mere anarâš mainâsijd já muštâlusâid, mut tavekielân. Matti pelestis eelij Helsigist oovtâ seminaarist luvâttâlmijn anarâšâi historjást já vuoigâdvoudâi moonâtmist. Sun toolâi pe-gâlmâs sääрни, mast kiškodij A4-pááppár ain ucceeb já ucceeb pittán, nuuvt et loopâst sust lâi tuš ohtâ postâmeerhâ stuárusâš pittááš. Tot stuorrâ A4-pááppár, mii sust lâi aalgâst ovdâstij taid vuoigâdvoudâid, moh anarâšáin liijii ärbivuávalávt já tot pittááš, mii paasij loopâst taid, moh sist liijii tááláá tiileest. Márjá-Liisá, nuorâ supertotkee toolâi kuursâ, mon fâdán ij suigen lam anarâškielâ, mut etymologiaid rähitim. Materiaalin liijii kale anarâškielâ säänih.

Čoovčâ 1998 ráájist liijim Oulu ollâopâttuv uáppee: liijim vázzám puoh Helsig kursâid, mut ain lâi máttááttâllâmmelgi. Toi aagij Oulust lâi tuš ohtâ linjá: tavesâmikielâ já -kulttuur, mii lâi uáivildum eenikielâid tavesâmmiláid. Pâgulij uápui uáassin lâi kuit-tâg meid anarâš- teikkâ nuortâlâškielâ kurssâ já toi aagij puoh kursâid lâi máhđulâš čuávuvuđ mangii. Maggaar ilo já lukko! Oulust anarâškielâ kursâid toolâin professor Pekka Sammallahti já Kaabi Eljis Márjá-Liisá. Vuosmuš faalâi uáli teoreetlii já kielâhistorjâlii kove, nubbe iiskâi máttááttiđ kielâ kevtim. Kuohtuuh fallâin muádi-uv kursâ, maid vazzim. Tain kursâin ožžum tiäđui já tááiđui vuáđuld njuškejim fáárun anarâškielâ approbatur-uáppoid ive 2006 náguskirje čälidijnân já čodâldittim-uv taid muádi ivveest.

Náguskirje čäällim lâi ain joodoost, ko tievâšmittemškovliittâs aagij. Škovliimist liijii ennuv pargoh já mun-uv peessim máttááttiđ oovtâ uási, ceelhâoopâ kursâ tälviv 2010. Ton maŋa ko liijim kiergânâm náguskirjijn ive 2013 must kojâdii, et álgáččim-uv toimâttiđ Máárjá-Liisást koskân pááccám sânikirjemateriaal Sâmitiigán já Tromsa ollâopâttuv Giellatekno tiätturkoskâomij várás. Na miiba tast, mielâst tiäđust algim. Tot uásiáigásâš proojeekt piistij keesi 2015 räi. Já tääl te peesâm vuod Anaar já anarâškielâ aasijd hundâruššâđ: oovdâst lii vuosmuš ollâ täási tutkâmprojeekt, moin kolgâččij pasteđ čäittiđ totkee koozâid.

Veik lam-uv jottáám maangâid kursâid, te ferttiim kijtteđ kielâtäáiđust anarâšâid já eres anarâškielâ sárnoid, kiäid lam kuáhtâm olmâ elimist. Anarâškielâ já -kulttuur tutkâmist lii meid ohtâ uáli šiev peeli: anarâšah láá hirmâđ hitruus já ustevliih ulmuuh!